

‘Europa moet niet proberen om Silicon Valley te kopiëren’

Artificiële intelligentie creëert nieuwe machtsverhoudingen en dreigt de fundamenten van de democratie te ondermijnen, zegt techniekfilosoof Mark Coeckelbergh. ‘Enkele miljardairs bepalen in grote mate hoe onze toekomst eruitziet.’

Door **Elisa Hulstaert**. Foto's: **Martin Jordan**

Tegen de stroom studenten die hun koffers naar het station rollen in loopt Mark Coeckelbergh naar de statige Universiteitshal van de KU Leuven. De techniekfilosoof keert terug naar zijn alma mater om er een lezing te geven over de ethische en politieke implicaties van artificiële intelligentie.

‘Sinds de lancering van ChatGPT krijg ik dagelijks uitnodigingen om over artificiële intelligentie te spreken’, zegt Coeckelbergh. ‘Ik ben best overwerkt. (lacht) Het toont hoe groot de honger

naar duiding is. De lezing waarvoor ik nu in het land ben, is vooral een college, met veel uitleg en wat minder stellingname.’

Aan uitgesproken ideeën ontbreekt het Coeckelbergh anders niet. Zo deelt hij de nacht voor ons gesprek op X een video waarin Sam Altman, ceo van OpenAI, hardop droomt van een toekomst waarin artificiële intelligentie een door de privésector aangeboden basisvoorziening is, zoals water of elektriciteit, af te nemen via een soort meter. ‘Ik zie een toekomst waarin we niet toestaan dat mensen als Altman geld verdienen aan onze gezamenlijke kennis, intelligentie en communicatie’, reageert Coeckelbergh. ‘Een toekomst waarin we artificiële intelligentie democratiseren en ervoor zorgen dat ze het algemeen belang dient.’

U pleit voor ethische AI, maar wat is dat eigenlijk?

MARK COECKELBERGH: Dat is een goede vraag, en het eerlijke antwoord is dat we het nog niet helemaal weten. Waar ik wel van overtuigd ben, is dat ethiek van bij het begin deel moet uitmaken van technologische ontwikkeling, niet pas achteraf via regulering. Zodra je daarover nadent, beland je onvermijdelijk bij politieke vragen. Wie stuurt die technologie? Welke rol speelt de overheid tegenover private bedrijven?

In de Verenigde Staten, waar vrijheid als een kernwaarde geldt, leeft sterk het idee dat de overheid zich zo weinig mogelijk moet bemoeien met de ontwikkeling van technologie. China vertegenwoordigt dan weer een autoritair model. Europa profileert zich met de AI Act als wereldwijde regulator van AI, maar is daarin niet consequent. Onder de huidige Europese Commissie wordt de regelgeving alweer afgezwakt, terwijl de macht van big tech blijft groeien.

Mark Coeckelbergh: ‘Ethiek moet van bij het begin deel uitmaken van technologische ontwikkeling, niet pas achteraf via regulering.’

Wat zegt het AI-debat over wie vandaag echt macht heeft?

COECKELBERGH: Het maakt die machtsverhoudingen bijzonder zichtbaar. Net zoals oorlogen of geopolitieke conflicten tonen hoe de wereldorde functioneert, doet artificiële intelligentie dat ook.

Wat vroeger vaak als linkse, ideologische kritiek werd weggezet, wordt nu concreet. Je ziet dat een figuur als Sam Altman verregaande uitspraken kan doen over de toekomst van de samenleving én die toekomst concreet vormgeeft, zonder dat daar enige vorm van democratische controle tegenover staat.

Aan het uur van uw tweet te zien, houdt dat u letterlijk uit uw slaap.

COECKELBERGH: Ja. Zulke uitspraken tonen heel helder welke wereldvisie daarachter zit. Ik probeer te begrijpen welke machtslogica daarin meespeelt, en wat dat betekent voor de samenleving waarin we terechtkomen. Daar zouden we ons allemaal zorgen over moeten maken.

Is big tech machtiger dan de politiek?

COECKELBERGH: In de VS is het politieke systeem sterk verweven met private financiering. Dat heeft onvermijdelijk antidemocratische effecten. Combineer dat met het feit dat de technologische ontwikkeling in handen is van een klein aantal bedrijven en dan weet je dat miljardairs voor een groot deel bepalen hoe onze toekomst eruitziet.

Kan Europa daar een tegenwicht voor bieden?

COECKELBERGH: In principe wel. Historisch is er hier meer vertrouwen in de rol van de staat. We hebben dus meer ruimte om technologie te reguleren, en dat doen we ook. Maar regulering alleen volstaat niet. Europa moet ook zelf technologie ontwikkelen en bedrijven stimuleren om dat op een andere, betere manier te doen. De Europese Commissie investeert daar wel in, maar niet voldoende.

Als Europa erin slaagt technologie te bouwen die niet alleen technisch sterk is, maar ook aan hoge ethische standaarden voldoet, kan dat vertrouwen scheppen en zelfs internationaal normerend werken. Maar dan moet die technologie wel goed genoeg zijn om een geloofwaardig alternatief te bieden.

Europa moet dus niet proberen Silicon Valley te kopiëren, maar vertrekken van zijn eigen politieke en culturele traditie. Alleen moeten we dan wel af van het Europese minderwaardigheidscomplex.

U zegt dat artificiële intelligentie de democratie onder druk zet. Waar zit volgens u het grootste risico? →

← COECKELBERGH: Democratie gaat niet alleen over verkiezingen, maar ook over de voorwaarden om die mogelijk te maken. Ze veronderstelt geïnformeerde burgers, gedeelde feiten en een publieke ruimte waarin mensen met elkaar in gesprek kunnen gaan.

Als burgers niet langer zeker weten wat waar is, wordt dat fundament ondergraven. De Duits-Joodse politiek denker Hannah Arendt waarschuwde al dat zo'n situatie een voedingsbodem kan zijn voor totalitarisme.

Artificiële intelligentie kan daar op verschillende manieren op ingrijpen. Systemen kunnen mensen profileren en beïnvloeden op basis van data. Tegelijk kan het publieke debat zelf fragieler worden: polarisatie neemt toe, mensen worden tegen elkaar opgezet, en het wordt moeilijker om nog een gedeelde realiteit en goede gespreksbasis te hebben.

Sinds februari bent u lid van het Independent International Scientific Panel on AI van de Verenigde Naties. Wat kan zo'n VN-panel concreet veranderen?

COECKELBERGH: We brengen wetenschappelijke expertise rond artificiële intelligentie samen, vergelijkbaar met het klimaatpanel. We schrijven geen wetten, maar proberen wel de kennisbasis te leveren waarop globaal beleid kan worden gebouwd.

Als filosoof kijk ik vooral naar de ethische implicaties, maar uiteraard gaat het ook over werk, onderwijs en economie. Alleen het militaire domein blijft buiten beeld, en dat is jammer.

Artificiële intelligentie speelt een steeds grotere rol in defensie.

COECKELBERGH: Zeker, en daarom lijkt het me cruciaal om ook over die militaire dimensie te spreken. Ik heb daar intern kritiek op geuit, want als je dat buiten beeld houdt, mis je een deel van het totaalbeeld. Maar blijkbaar valt dat niet onder het mandaat van het VN-panel.

Recent ontstond ophef toen Anthropic, naar verluidt om ethische redenen, weigerde om het Pentagon volledige toegang tot zijn technologie te geven. OpenAI nam dat contract vervolgens over. Is Anthropic dan echt de ethische speler?

COECKELBERGH: Zo eenvoudig is het niet. Technologie van Anthropic is ook ingezet in militaire contexten, bijvoorbeeld om doelwitten te selecteren in Venezuela en Iran. Het heeft ook auteursrechtelijk beschermd materiaal uit mijn boeken gebruikt om zijn model te trainen, zonder dat ik daar ooit toestemming voor heb gegeven. Het idee dat je bedrijven eenvoudig kunt opdelen in 'goed' en 'slecht' is te kort door de bocht. Bovendien is een ethische positionering vaak ook strategisch. **U publiceerde recent over 'technofascisme'. Wat bedoelt u daar precies mee?**

COECKELBERGH: Ik gebruik die term om aan te geven hoe klassieke fascistische mechanismen vandaag terugkeren en door nieuwe technologieën worden versterkt. Denk aan surveillance, die niet alleen door staten wordt georganiseerd maar ook door private bedrijven die gedrag monitoren, sturen en vermarkten. Of aan het wij-zij-denken dat via sociale media wordt aangewakkerd. Propaganda is subtieler geworden: ze werkt niet langer alleen via de klassieke massamedia, maar ook via digitale systemen die veel gericht en minder zichtbaar opereren.

'Technofascisme heeft geen dwang nodig: het voelt niet alsof iets wordt opgelegd, maar alsof je zelf kiest.'

Daarnaast zie je hoe steeds meer mensen beslissingen uit handen geven aan technologische systemen. Artificiële intelligentie kan daardoor een vorm van gezag krijgen die vroeger eerder bij bureaucratische structuren lag. En economisch zie je een nieuwe verwevenheid tussen politieke macht en big tech. Voeg daar – met bedrijven als Palantir – een nieuw militarisme aan toe, en je krijgt een zorgwekkende constellatie.

Is technofascisme al een realiteit?

COECKELBERGH: We leven gelukkig nog niet in een volledige nachtmerrie, maar de tendensen zijn wel duidelijk zichtbaar.

In het Westen zie je een politieke context waarin autoritaire, rechts-populistische en illiberale tendensen aan kracht winnen, ook in landen die zichzelf democratisch noemen. Zo zie je in de Verenigde Staten hoe immigratiehandhaving steeds meer ondersteund wordt door AI-systemen, met weinig transparantie en beperkte publieke controle.

Ik gebruik 'technofascisme' als term bewust retro-sch, om mensen wakker te schudden. Ik ben geen technodeterminist. Ik geloof dus niet dat technologie automatisch leidt tot een bepaalde uitkomst. Maar ze

Mark Coeckelbergh

1975: Geboren in Leuven.

Studies: Politieke en sociale wetenschappen (KU Leuven), filosofie (Universiteit van East Anglia).
Doctoreerde aan de Universiteit van Birmingham.

Carrière: Bekleedde academische posities in België, Nederland, het VK, Oostenrijk, Tsjechië en Zweden.
Adviseerde beleids-makers en internationale organisaties, zoals het Raadgevend Comité Ethiek inzake Data en Artificiële intelligentie voor de federale overheid en de High Level Expert Group on Artificial Intelligence voor de Europese Commissie.

2015-nu: Professor media- en techniek-filosofie (Universiteit van Wenen).

Sinds 2026: Lid van het Independent International Scientific Panel on AI van de VN.

Boeken: Publiceerde o.a. *Waarom AI onze democratie ondermijnt en wat we daaraan kunnen doen* (2024), en *Artificial Religion. On AI, Myth, and Power* (2026).

kan autoritaire tendensen wel versterken op een schaal die vroeger niet mogelijk was.

Valt dit nog bij te sturen, of zitten we al op een vast traject?

COECKELBERGH: Het valt zeker nog bij te sturen. Technologie is geen natuurkracht, maar het resultaat van menselijke keuzes. We kunnen collectief ingrijpen. Maar dan moeten we wel af van het idee dat technologie politiek neutraal is. Ze creëert nieuwe mogelijkheden, maar ook nieuwe machtsverhoudingen en afhankelijkheden.

Heeft artificiële intelligentie echt verslavende effecten?

COECKELBERGH: Artificiële intelligentie maakt het bijzonder verleidelijk om taken uit te besteden. Zelfs mensen die kritisch staan tegenover de technologie merken hoe moeilijk het is om dat te weerstaan – ook ik worstel daarmee. En dat is geen toeval: die systemen zijn net ontworpen om aantrekkelijk en verslavend te zijn.

Je zou kunnen zeggen dat de mens technologie altijd ontwikkelt vanuit een zekere luiheid. Dingen moeten altijd maar makkelijker en sneller gaan. Maar in de praktijk zie je vaak dat ons werk daardoor niet lichter wordt. Integendeel, als er meer efficiëntie mogelijk is, wordt er ook meer van ons verwacht. Dat hebben we bijvoorbeeld gezien met e-mail: ooit leek dat een bevrijding, vandaag is het voor velen een bron van permanente druk. Met artificiële intelligentie dreigt iets soortgelijks.

Speelt onze luiheid een rol in hoe we risico's negeren?

COECKELBERGH: Zeker. Mensen worden niet alleen gestuurd door angst, maar ook door comfort, entertainment en afleiding.

In de jaren zestig beschreef de Duitse filosoof Herbert Marcuse 'de eendimensionale mens': iemand die denkt keuzevrijheid te hebben, maar eigenlijk gestuurd wordt door een onderdrukkend systeem – omdat het kapitalisme via consumptie valse behoeften creëert en het kritisch denkvermogen van de burger hindert.

Volgens mij versterkt artificiële intelligentie dat mechanisme nog. Het verschil is dat beïnvloeding nu veel subtieler gebeurt. Het voelt niet alsof iets wordt opgelegd, maar alsof je zelf kiest. Net daarin schuilt het gevaar: technofascisme heeft geen openlijke dwang nodig. We worden gedisciplineerd via plezier, gemak en automatisering.

Waarom lijken zo weinig mensen zich zorgen te maken?

COECKELBERGH: Omdat de grootste risico's eerst abstract blijven. Dat zagen we ook bij klimaatverandering: lang bleef dat iets van modellen en voorspellingen, tot de gevolgen tastbaar werden.

Met artificiële intelligentie gebeurt iets vergelijkbaars. De structurele risico's lijken nog ver weg, maar tegelijk voelen mensen al wel de directe effecten: werk wordt stressender, rollen worden onduidelijker, systemen maken fouten die reële gevolgen hebben. De diepere democratische problemen waar ik op wijs, lijken misschien verder weg, maar ze komen sneller dichterbij dan we denken, en vaak zonder dat we het beseffen. ●